

УТОПІЙНІ ПОГЛЯДИ КРЕЙКА У ДИСТОПІЙНИЙ “РЕАЛЬНОСТІ” РОМАНІВ М. ЕТВУД “ОРИКС І КРЕЙК” ТА “РІК ПОТОПУ”

Ірина ТИМЕЙЧУК

Львівський національний університет імені Івана Франка

У статті розглянуто романи-дистопії “Орикс і Крейк” (2003) та “Рік Потопу” (2009) канадської письменниці М. Етвуд, а зокрема, проаналізовано дистопійний проект зображуваного суспільства, Іншість персонажа Крейка у цьому паноптичному суспільстві та вплив соціологічної уяви на формування його утопійних поглядів.

Ключові слова: утопія, антиутопія, дистопія, соціологічна уява, Паноптикон, Інший

В статті проаналізовано романи-дистопії “Орикс і Крейк” (2003) і “Год Потопа” (2009) канадської письменниці М. Етвуд, в особливості розглянуто дистопічний проект зображеного суспільства, Іншість персонажа Крейка в цьому паноптичному суспільстві та вплив соціологічного фактора на формування його утопічних поглядів.

Ключевые слова: утопия, антиутопия, дистопия, социологический фактор, Паноптикон, Другой

The article analyses Margaret Atwood's dystopian novels “Oryx and Crake” (2003) and “The Year of the Flood” (2009). Special attention in the research paper is given to the dystopic project of the society described by the author, the Otherness of Crake character in this Panoptical society and influence of the sociological factor on his Utopian beliefs.

Key words: utopia, anti-utopia, dystopia, sociological factor, Panopticon, the Other

Відродження античних традицій та повернення до гуманістичних ідей, які протягом тривалого історичного періоду були втрачені для європейських країн, знаходять своє відображення у працях діячів доби Ренесансу, які вважають, що ретельне вивчення та імітація цивілізацій Стародавньої Греції та Риму є ключем до створення ідеального суспільства. Своїми дослідженнями вони здобувають нове розуміння та бачення світу, щоб, врешті-решт, відійти від церковних догм і визнати цінність людини. Як наслідок із зародженням ідей гуманізму та початком доби Реформації в літературі розвивається жанр утопії.

Проте кожна утопія передбачає наявність особистості (Іншої), яка зазвичай не поділяє суспільної думки про ідеальну державу та розглядає своє суспільство як антигуманістичне та протилежне утопічному – антиутопійне чи дистопійне. Межа між гуманістичним та антигуманістичним, у цьому випадку, дуже тонка, адже кожна суспільно-становова держава схильна пригнічувати людину як особистість, ставити загальне благо вище за персональне, контролювати та диктувати спосіб життя, а тому те, що є добрим для держави (як правлячої більшості), не завжди є таким для окремого індивіда (меншості). Відповідно, подібні занепокоєння знаходять своє відображення в антиутопійному та дистопійному жанрах літератури як анижанрах до утопії.

Відтак, літературний жанр дистопії, як художнє змалювання проекту антигуманістичного майбутнього та одна з провідних моделей філософської думки ХХ-ХХІ ст., дає можливість канадській письменниці М. Етвуд порушити ряд амбівалентних проблем сучасного суспільства у її романах “Орикс і Крейк” (*Oryx and Crake, 2003*) та “Рік Потопу” (*The Year of the Flood, 2009*). Останній, за словами письменниці, не є сиквелом чи приквелом до “Орикс і Крейк”, а паралельним з ним у часі романом [13]. Авторка описує дистопію, яка є результатом використання біоінженерних інновацій, та спробу персонажа Крейка впровадити утопійний проект “ідеального” у його розумінні “людства” без людей.

Мета нашої наукової розвідки – розглянути дистопійний проект суспільства, у якому існує персонаж Крейк, і проаналізувати Іншість Крейка у цьому суспільстві та вплив цього суспільства як чинники, що спонукають його до кардинальних дій та спроб втілення у реальність утопійного проекту, який призведе до антигуманного винищення людства.

У статті ми розглянемо утопійні проекти Платона, Т. Мора, Т. Кампанелли та Г. Уеллса, аби зіставити їх із задумом утопіста-Крейка. Ми опиратимемось на погляди Ч. Райта Мілса та Е. Дюркгайма про соціальну уяву для аналізу особистості персонажа Крейка та процесу формування його поглядів. Також ми використаємо філософські погляди М. Фуко як теоретичну основу для аналізу дистопійного суспільства, описаного у романах М. Етвуд “Орикс і Крейк” та “Рік Потопу”.

У літературі існує два терміни для позначення жанру, протилежного утопічному – “дистопія”, який з'являється у зарубіжній літературній критиці у 1952 р., та термін “антиутопія”, який виникає у середині 1960-х рр. спочатку у радянській, а згодом і в зарубіжній літературі. Відтоді існує дві тенденції – ототожнення понять, як це відбувається

в англійській літературі, та їх розрізнення, як у пострадянській літературній критиці. Слід відзначити, що термін “дистопія” має ширше використання в англійській літературі та критиці, ніж термін “антиутопія”, в той час як у пострадянських країнах надають перевагу останньому.

Серед відомих дослідників антиутопії / дистонії – Е. Баталов, Е. Геворкян, В. Чаликова, Б. Ланін, О. Зверев, Ю. Кагарлицький, Д. Кейтеб, А. Мортон, В. Недошивін, В. Паррингтон, Г. Рягузова, Ч. Волш, Н. Фрай, Е. Фромм, Т. Чернишова, К. Шахова, В. Шестаков та інші.

Російський учений-американіст Е. Баталов класифікує дистопію як “негативну утопію” – “зображення небажаного, хворого світу”, а антиутопію як “заперечення самої ідеї утопії, самої утопічної орієнтації” [2, с. 127].

На думку російського літературознавця Е. Геворкяна, дистопія – “ідеально” погане, а антиутопія, яке “розташоване десь посередині” [3, с. 7]. Антиутопію він означає як “пародіювання утопії, доведення до абсурду її постулатів, полеміку з нею” [3, с. 7]. Виходячи з визначення, твір “Скотферма” (переклад О. Дроздовського) він вважає антиутопією, а романи “Ми” та “Дивний новий світ” – дистопією.

Філософ утопічної думки В. Чаликова чітко розрізняє семантичне наповнення термінів. Вона розглядає антиутопію як “ідеально правильне і тому нелюдяне суспільство” [9]. До антиутопічних романів, на її думку, належать книжки “Ми” Е. Замятіна та “Дивний новий світ” О. Хакслі. Дистопію В. Чаликова визначає як “ідеально неправильне і тому нелюдяне суспільство” [9]. Прикладом дистопійного роману, на її думку, є твір “1984” Дж. Орвелла. Різницю вона вбачає у тому, що герої О. Хакслі та Е. Замятіна змусились від “примусового щастя”, в той час як персонажі Дж. Орвелла виживають в умовах паноптизму.

Українська дослідниця Л. Романчук теж розділяє сфери використання термінів та визначає дистопію “як зображення ідеально поганого суспільства, зображення ще не існуючого соціального зла, зла чисто житейського, глибоко особистісного”, а антиутопія, за її переконанням, “завичай направлена на розвінчання утопічних тенденцій” [7].

Зарубіжні літературні критики та дослідники – П. Л. Томас [22, с. 10, 12], К. Е. Хоулз [17, с. 162], Ф. Толан [23, с. 273], а також і М. Етвуд – позиціонують романи “Орикс і Крейк” та “Рік Потопу” як дистопії. У нашому тлумаченні терміна ми більше схилиємося до позиції зарубіжних літературознавців та надаємо перевагу використанню

терміна “дистопія”, окрім того, ми керуємось позицією В. Чаликової та Л. Романчук і визначаємо романи “Орикс і Крейк” та “Рік Потопу” як такі, що належать до дистопійного жанру.

Життєва позиція персонажа Крейка зазнає критики з боку дослідників романів М. Етвуд. Річард А. Поснер вважає, що Крейк – “інтелектуальний психопат двадцять першого століття”, яким керує “аскетичний гіперраціоналізм” [21, с. 31-32]. “Генієм-маніпулятором” назває персонажа американський критик Мел Гуссов у рецензії на роман для “Нью-Йорк Таймс” [15]. “Крейк – науковець мефістофільського типу, ідеаліст-невдаха, як Франкенштейн чи Доктор Моро” [16, с. 93], – пише професорка Корал Енн Хоулз. Британська письменниця Жанет Вінтерсон вважає, що персонаж Крейк – це приклад чоловіка, який не вміє кохати та сублімує свої почуття в „утопійне бажання ідеального” [25].

Г. Уеллс у праці “Сучасна утопія” (1905) стверджує, що кожна епоха, кожен народ має свою утопію, більше того, кожна мисляча людина. М. Етвуд описує проект Крейка не як особисту розробку, а як сукупність радикальних ідей, запропонованих такими утопістами, як Платон, Т. Мор, Т. Кампанелла та Г. Уеллс. Персонаж Крейк вважає, що лише кардинальні дії зможуть виправити ситуацію у суспільстві та на Землі: “Якби ти створював світ, ти зробив би це краще? – сказала я. Я мала на увазі, краще за Бога (...) – Так, – мовив він [Крейк], – власне, зробив би” [11, с. 147].

Одним із перших філософів, який описав утопійний проект, є прибічник рабовласницької аристократії Платон (“Держава”). У його розумінні ідеальне суспільство складають три стани – вищий стан (філософи та правителі), стан воїнів (охоронців) та стан ремісників, купців та землеробів. Платон переконаний, що “ні для держави, ні для громадян не буде кінця нещастям, доки володарем не стане плем’я філософів” [6, с. 334]. У демократичній державі, спроектованій гуманістом Т. Мором (“Утопія”, 1516), кожна посада є виборною, а на чолі – мудрий монарх. Італійський філософ-домініканець Т. Кампанелла у праці “Місто сонця” описує ідеальну систему захисту утопійного міста на пагорбі, аби “хто б не надумав захопити місто, змушений був робити це сім разів” [12, с. 142]. Він вважає, що теократичне за способом правління місто, розташоване в умовах ідеального клімату, повинен очолювати священик, якого називають Сонце, та три помічники – Сила, Мудрість і Любов.

Згідно з проектом Платона, в ідеальному суспільстві все має підлягати цензурі: література, музика та наука. Держава також повинна контролювати приріст населення та вбивати слабких та немічних при

народженні. Дітей слід забирати від батьків одразу після народження: з ким би громадянин не зустрівся у майбутньому, “він буде вбачати в них брата, сестру, батька, матір, сина, дочку” [6, с. 284].

На відміну від Платона, Т. Мор обстоює ідею сім'ї. В “Утопії” “міста складаються з родин” [20, с. 84], у яких доньки виходять заміж та покидають домівку, в той час як сини/внуки одружуються та живуть під одним дахом із своїми батьками. Крім того, у державі панує рівноправ'я жінок та чоловіків. Т. Кампанелла обов'язок контролю за дітонародженням та парунням жителів покладає на правителя – Любов. Любов щомісяця зводить партнерів, аби народжувались відбірні діти.

Вступаючи в утопійну полеміку зі своїми попередниками, Г. Уеллс акцентує увагу не стільки на законах, скільки на суспільстві як такому. Він вважає, що Т. Мор та Т. Кампанелла допустили помилку, проігнорувавши у своїх проектах “репродуктивне змагання між індивідами” [24, с. 91], яке призводить до перенаселення. “Крім того, нашою справою є запитати, що буде робити Утопія з вродженими інвалідами, ідіотами та божевільними, з п'яницями та розпусниками, з жорстокими та хитрими душами, з дурними людьми, надто дурними, аби бути корисними суспільству, з недалекими, нездібними та позбавленими уяви індивідами?” [24, с. 91] – пише Г. Уеллс у праці “Сучасна утопія”. Він пропонує спосіб вирішення проблеми: таких людей слід знищувати, “і від цього нікуди діватись” [24, с. 91]. Г. Уеллс філософствує не лише про удосконалення суспільного ладу, але й про фізичне удосконалення людини. Він віддає належне природному відбору, який, за його словами, змінить ситуацію на таку, де немає більше слабких, вимираючих народів, немає рас. Рід повинні продовжувати лише “люди виняткової якості” [24, с. 92].

На нашу думку, утопійні ідеї Крейка у творах “Орикс і Крейк” та “Рік Потопу” не є виключно поглядами цього персонажа, а радше віддзеркаленням соціологічної уяви дистопійного суспільства романів. Соціологічна уява, за визначенням американського соціолога Ч. Райта Мілса, “дає змогу бачити, що персональні погляди, досвід, триумф та перешкоди, які доводиться долати індивідам, не можуть бути відокремлені від ширшого контексту наявних суспільних інституцій, які діяли в конкретні історичні періоди” [4, с. 398]. Е. Дюркгайм писав, що “індивідуальні тенденції та ідеї, яких дотримуються люди, приходять до них іззовні. Вірування, тенденції та практики групи, взятої разом, є суспільними фактами й тією рушійною силою, яка спрямовує людські, нібито цілком особисті вчинки – такі, як одруження, народження дітей

і навіть самогубство” [4, с. 400]. Відповідно, погляди Крейка формують навколишня дистопійна реальність, у якій він існує – бінарне суспільство-паноптикон, у якому науковці намагаються створити ідеальну людину, перекроїти закони природи та жити вічно.

Аби проаналізувати суспільство романів-дистопій М.Етвуд, ми звернемося до праці М. Фуко “Наглядати й карати” (1975), який розглядає державу “як інститут “паноптичного” нагляду” [1, с. 209]. Паноптикон – це структурно досконала в'язниця, спроектована Дж. Бентамом наприкінці XVIII ст., у якій камери розташовані навколо центральної оглядової вежі. Такий архітектурний проект найкраще зреалізовує можливість постійного спостереження та контролю: “В'язня бачать, але сам він не бачить, він завжди об'єкт інформації, але ніколи не стане суб'єктом спілкування” [8, с. 250]. Одинокі та відокремлені камери викорінюють явище “велелюдних, неспокійних, бунтівливих мас, що збирались у в'язницях” [8, с. 250]. Основна мета паноптичної системи – змусити ув'язненого постійно думати, що за ним спостерігають, адже цей страх “забезпечує автоматичне функціонування влади” [8, с. 251].

М. Фуко розглядає чуму та проказу як хвороби, які породили дві моделі поведінки та управління суспільства. Він пропонує сценарій розвитку подій за умов, коли у місті оголошують епідемію чуми та вводять режим, невиконання якого карається смертю. Чума відкриває горизонти для “проникнення правил навіть у найдрібніші деталі повсякденного життя шляхом повної ієрархії, яка забезпечить капілярне функціонування влади, не одягання, а скидання масок, присвоєння кожному індивіду його “справжнього” імені, “справжнього” місця, “істинного” тіла та “істинної” хвороби” [8, с. 247]. Місто, де панує чума і яке наскрізь пронизують ієрархія, нагляд та контроль, є утопією з позиції керування, а образ “чумного міста” лежить в основі більшості дисциплінарних схем.

На думку М. Фуко, проказа, як “ритуал виключення” з суспільства хворого індивіда (прокаженого), та чума, (домашній арешт хворого) як виправдане втілення “дисциплінарних схем”, відображають дві різні політичні мрії. Перша (проказа) – це мрія про “чисту громаду” [8, с. 248], вона ділить суспільство на дві бінарні одиниці; а друга (чума) – уявлення про дисциплінарно-ідеальне суспільство [8, с. 248].– продукує “численні підрозділи” та “організації всеосяжного нагляду та контролю, посилення та розгалуження влади” [8, с. 247].

Всюдисутній дисциплінарний контроль, за словами М. Фуко, дозволяє визначити “прокаженого” (тобто Іншого) у суспільстві та використати проти нього “дію дуалістичних механізмів відлучення”. Кожен

індивід, – пише філософ, – проходить процес “бінарного поділу та таврування (божевільний – небожевільний, шкідливий – нешкідливий, нормальний – ненормальний) і примусового визначення” [8, с. 249]. Кожного, хто є ненормальним, тобто Іншим, можуть покарати, кинути до в’язниці та, зрештою, знищити. Таким чином, паноптична держава може контролювати не вдаючись до фізичної сили, а впроваджуючи владу дискурсивних (ідеологічних) практик [1, с. 209].

М. Етвуд у романах “Орикс та Крейк” та “Рік Потопу” зображає дистопійний світ споживачів, який, за принципом дуалістичного механізму виключення, поділено на компаунди – міста для науковців та багатіїв – і на плебсвілі – для ненауковців та бідноти, тобто еквівалентних “непрокажених” та “прокажених” відповідно. Винаходи науковців мають на меті “покршити” життя людей. За наказом компаній науковці розробляють ліки проти старіння та різноманітних хвороб, винаходять нові види рослин та тварин, аби уникнути голоду (курка з вісьмома ногами, тварини, які їдять шкідників), прагнуть уможливити пересаджування органів тварин людям. У більшості випадків неможливі жителі плебсвілів, де панують розпуста, злочинність та хвороби, стають піддослідними, на яких тестують продукт, перш ніж випустити його на ринок багатих споживачів. Методи історичного аналізу суспільства, виведеного в романах, та критичної інтерпретації дають змогу окреслити наступну соціологічну перспективу – створення фізично досконалої людини та викорінення слабких, іншими словами втілення в реальність мрії про „чисту громаду” [8, с. 248].

Ідеально продизинфіковані компаунди закрито для мешканців брудних плебсвілів, серед яких, окрім пасивних резидентів, є ще й активні противники наукової спільноти. За порядком в обох частинах спостерігають представники військової охоронної компанії КорпСіКорпс. Мешканці: і плебсвілів, і мешканці компаундів перебувають під постійним контролем та існують у своєрідному паноптиконі. Багато з хто них, коли дізнається про махінації (навмисно створені хвороби та розроблені під ці хвороби ліки), намагається перейти на бік активістів. Науковці як жителі компаунду є безпомічними та підпорядкованими, вони залежать від роботи, змушені її виконувати, аби мати право залишатись у місті.

Розвиток особистості у таких умовах може відбуватись лише в межах одного певного життєвого проекту, насадженого суспільством: або ти науковець, який мешкає в одноманітному компаунді-паноптикумі та працює над проектами, які призводять до повної деградації людей;

або ти – житель плебсвілю, і над тобою, немов над пацюком, проводять досліди компаундці. Усе, що не вписується у загальний шаблон маси науковців та маси рештків суспільства, розглядається як Інше.

“Іншого” у суспільстві мас, на нашу думку, найвлучніше описує іспанський соціолог Х. Ортега-і-Гассет. У праці 1929 року “Бунт мас” він розглядає категорію “Іншого” крізь призму бінарних опозицій „Я – Інший”, “більшість – меншість”, “маса – індивідуальність”, в яких юрба являє собою більшість, засновану на принципах кумулятивного персоналізму уніфікованих Я, а Інший, як індивідуальність, перебуває у меншості. У романах “Орикс і Крейк” та “Рік Потопу” таким індивідом, Іншим є Гленн / Крейк.

Персонаж обох романів Гленн, який для роботи бере собі псевдонім Крейк, – це одержимий вчений та людина цифр. На певному етапі життя він виокремлює себе з-поміж представників наукового людства у Іншу категорію – богоподібного унікама-утопіста. Його винятковість простежується у всьому, навіть на рівні лексичної алюзії на ім’я, яке він обирає, коли починає втілювати свій задум. Червоношийй крейк – зниклий вид австралійського птаха, “популяція якого ніколи, – сказав Крейк, – не була дуже численною” [10, с. 93].

Персонаж Крейк сприймає людство як один великий наратив, який сповідує свою окрему ідеологію: ні на що не зважати (закони суспільства, природи, думку індивіда), жити насолоджуючись та вижити за будь-яку ціну. Дистопійна реальність, у якій панує перенасичення суспільств компаундів та плебсвілів, формує утопійні ідеї Крейка. “Репродуктивне змагання між індивідами” [24, с. 91], від якого застерігав Г. Уеллс, та відповідно масифікація є прикметними ознаками світу, у якому живе Крейк.

На думку науковця, основним джерелом проблем людства є сексуальні стосунки. “Направлення сексуальної енергії у неправильне русло є набагато потужнішим чинником для розпалення війн” [10, с. 345], ніж економічні, расові та релігійні причини. Всі найстрашніші хвороби передаються статевим шляхом. Врешті-решт необмежені сексуальні зносини призводять до перенаселення, а отже, до “погіршення стану довкілля та бідного харчування” [10, с. 345].

Чудодійним вирішенням усіх проблем є ретельно розроблені Крейком таблетки БлюссПлюсс (BlyssPluss Pill), які мають на меті наступне: 1) захистити споживача від усіх відомих хвороб, які передаються статевим шляхом та призводять до смерті; 2) забезпечити необмежену статеву

силу, що в свою чергу покращить сексуальні вміння; 3) продовжити молодість [10, с. 346]. Проте насправді багатообіцяючі пігулки Крейка є не чим іншим, як отрутою для імунітету – пусковим механізмом для світової пандемії чуми та інших смертельних захворювань.

Крейк-утопіст не належить до гуманістів і більше схиляється до поглядів Платона та Г. Уеллса. Вирішення проблем людства він вбачає у створенні утопії, проте тут ідеться не про ідеальне суспільство для людей, а про рай для нового, створеного ним, біологічного виду – Дітей Крейка (проект Парадис). Таблетки, які, за його задумом, знищують слабких, жадібних, кволих, недалеких, тобто усе людство, ліквідують проблему мас як таку. Вжити можуть лише Діти Крейка, а серед них перенаселення не можливе, адже “Їх запрограмовано, аби вони помирили у тридцять – раптово без усяких хвороб. Ніякого похилого віку, жодних страхів. Вони просто падатимуть. Не те щоб вони про це знали, ніхто з них ще ж не помирав” [10, с. 356]. Єдиною людиною, яка має вижити, за задумом Крейка, є його друг дитинства Джиммі. Вони разом грали в ігри про знищення людства, переглядали телевізійні шоу про самогубства, завантажували відео-страти антиурядових активістів та фільми з дитячою порнографією. Обоє пережили втрату батьків, яких вбила компаундна система. Цей період у житті Крейка, коли він побачив усю недосконалість людського світу, ми вважаємо вирішальним у формуванні його утопійних поглядів.

Проект Парадис (слово Paradise у англ. мові співзвучне зі словом Paradise – “рай”) є справжньою вершиною створеного науковцем. Офіційна мета наукового експерименту – безсмертя, виведення стійких клітин, які ніколи не відмиратимуть. Проект отримує достатню увагу від спонсорів, адже “люди багато б заплатили, аби жити вічно” [11, с. 305]. Над задумом Крейка цілодобово працюють найкращі вчені. Для проекту спеціально збудовано купол, який захищає штучно створене середовище з ідеальним кліматом від будь-яких негараздів навколишнього світу. Подібно до проекту Міста Сонця Т. Кампанелли, Крейк впроваджує для Парадису кілька ступенів захисту “на випадок, якщо його коли-небудь треба буде загерметизувати”. “Ворожі біоформи, токсичні агаки, фанатики. Стандартний набір”, – пояснює він Джиммі” [10, с. 351].

Купол “Парадису” є паноптиконом для крейківців – структурно ідеальною в’язницею та “наочним втіленням дисциплінарної влади” [5, с. 84] Крейка. Він постійно стежить та контролює кожен аспект життя біоодиниць. В основі їх „стосунків” лежить принцип бінарної

опозиції колонізатор – колонізоване, де підпорядковані особи навіть не здогадуються, що перебувають у цілковитій залежності від наглядача світу-паноптикону.

Новий біовид Крейка – це суспільство, в якому “кожен є ідеальним”, відсутність рас та алтерність є нормою, адже у “кожного інший колір шкіри – колір шоколаду, троянди, чаю, масла, вершків, меду”, проте у всіх є щось спільне, як особистий підпис творця – “кожен із зеленими очима. Естетика Крейка” [10, с. 8]. За замислом науковця, травоїдним крейківцям не притаманна суспільна ієрархія, оскільки “їм бракує сукупності нейронів, які за це відповідають”. Проблема війн за територію нівелюється, адже біовид не займається риболовлю та мисливством, відповідно не воює за кращі землі. Їм також невідоме поняття сім’ї, тому що у них закладено лише тваринні інстинкти розмноження.

В утопічних поглядах Крейка можна простежити платонівський шаблон про три стани суспільства, накладений на персонажів книжки. Відповідно Діти Крейка належать до найнижчого третього стану, в той час як Крейк та його помічниця Орикс до вищого стану – правителів та наставників. Крейк диктує правильний стиль життя, а Орикс навчає Крейківців основам виживання. Для Джиммі Крейк обирає роль охоронця та захисника, який наглядатиме за біоформами після пандемії. Ідеальним сторожем, за Платоном, є філософ, тобто така “людина слів” [10, с. 28–29], як Джиммі, який завжди займав позицію колонізованого та підпорядкованого у стосунках з Гленном / Крейка та не здатен домінувати, пригнічувати та посідати імперіалістичну позицію.

Дослідники Шайтса Іршад та професор Ніродж Банерджі дотримуються думки, що Крейк не призначає Джиммі та Орикс на керівні посади у проекті Парадис, адже недооцінює їх [18, с. 590]. На наше переконання, Крейк розуміє відмінність між його способом мислення як науковця та Джиммі як філософа. Крейк вважає власний мозок надто забрудненим точними знаннями, аби навчити та не зіпсувати Дітей Крейка. Він не довіряє собі у питаннях виховання. Цієї ж думки він, очевидно, дотримується і стосовно “кваліфікованої бізнесвумен” [10, с. 368] Орикс, яка завжди отримує чіткі вказівки перед кожним заняттям зі своїми учнями. В той час як Джиммі, убачає Крейк, не схильний до тоталітарних поглядів, і ним не керує жага наживи.

Ми вважаємо, що на прикладі персонажа Крейка М. Етвуд показує читачам: “божевільними геніями” [19, с. 107] не народжуються – ними стають під впливом суспільних чинників. На перший погляд

у дистопійному суспільстві М. Етвуд людина є найвищою цінністю, заради якої здійснюється науковий прогрес, проте насправді цінність людського життя вимірюється виключно в грошовому еквіваленті. З огляду на це, ми вважаємо, що у творах зображено псевдогуманістичне суспільство, яке хоча й перебуває на вершині наукового та культурного прогресу, проте позбавлене моральності. Відповідно, як можна вимагати моральності від Крейка, якщо решта суспільства від неї позбавлена? У романах шалений науковець виступає в ролі Іншого, який наважився швидко покласти край людству, а не чекати ще сотню років логічного розвитку подій до занепаду. Антигуманний Крейк – є гуманістом стосовно планети, яку він намагається врятувати для нового біовиду, який, за його сподіваннями, ніколи не уподібниться роду людського. М. Етвуд описала Крейковий проект бездоганного світу як суцільну альянцію на твори утопійного жанру, що дозволить і надалі розглядати романи “Орикс і Крейк” та “Рік Потопу” у площині інтертекстуальності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баррі П. Вступ до теорії: літературознавство і культурологія / П. Баррі; [Пер. з англ. О. Погинайко; наук. ред. Р. Семків]. – К.: Смолоскип, 2008. – 360 с.
2. Баталов Э. Я. В мире утопии: Пять диалогов об утопии, утопич. сознании и утопич. Экспериментах / Э. Я. Баталов. – М.: Политиздат, 1989. – 319 с.
3. Э. Антиутопии XX века: Евгений Замятин, Олдос Хаксли, Джордж Оруэлл / Э. Геворкян. – М.: Кн. палата, 1989. – С. 5–12
4. Енциклопедія постмодернізму / [За ред. Ч. Вінквіста та В. Тейлора; Пер. з англ. В.Шовкун] / [Наук. ред. пер. О. Шевченко]. – К.: Основи, 2003. – 503 с.
5. Ильин И. П. Постмодернизм от истоков до конца столетия: эволюция научного мифа / И. П. Ильин. – М.: Интрада, 1998. – 255 с.
6. Платон Государство / Платон // Сочинения в четырех томах / [под ред. А. Ф. Лосева, В. Ф. Асмуса]. – СПб.: Изд-во С.-Петерб. ун-та, 2007. – Т. 3 Ч. 1 – 750 с.
7. Романчук Л. Утопии и антиутопии: их прошлое и будущее / Л. Романчук [Электронный ресурс] // Порог. – 2003. – №2. – С. 49–53 – Режим доступа: <http://roman-chuk.narod.ru/1/Utopi.htm>
8. Фуко М. Наглядати й карати: Народження в'язниці / М. Фуко / [Пер. з фр. П. Тарашук]. – К.: ОСНОВИ, 1998. – 392 с.

9. Чаликова В. “Предсказания” Дж. Оруэлла и современная идеологическая борьба / В. Чаликова [Электронный ресурс] // Серия “Критика буржуазной идеологии, реформизма и ревизионизма”. – М.: ИНИОН РАН, 1986. – Режим доступа: <http://chalikova.ru/predskazaniya-dzh-oruella-i-sovremennaya-ideologicheskaya-borba.html>
10. Atwood M. *Oryx and Crake* / M. Atwood. – Great Britain: Virago Press, 2004. – 436 p.
11. Atwood M. *The Year of the Flood* / M. Atwood. – London, Berlin and New York: Bloomsbury Publishing, 2009 – 434 p.
12. Campanella T. *The City of the Sun* / T. Campanella // *Ideal Commonwealths* / [ed. Henry Morley]. – Whitefish: Kessinger Publishing, 1901. – P. 141–183.
13. Coyne K. Atwood’s songs of praise / K. Coyne [Electronic resource] // *The Bookseller*. – 08.06.09. – Mode of Access: <http://www.thebookseller.com/profile/atwoods-songs-praise.html>
14. De Vries W. Bauman’s (post)modernism and globalization / W. De Vries, A. Visscher, D. M. Gerritsen [Electronic resource] // *Geographical Approaches*. – 01.12.2005. – P. 6. – Mode of Access: <http://socgeo.ruhosting.nl/html/files/geoapp/Werkstukken/Bauman.pdf>
15. Gussow M. Atwood’s Dystopian Warning; Hand-Wringer’s Tale of Tomorrow / M. Gussow [Electronic resource] // *The New York Times*. – 24.06.2003. – Mode of Access: <http://www.nytimes.com/2003/06/24/books/atwood-s-dystopian-warning-hand-wringer-s-tale-of-tomorrow.html>
16. Howells C. A. *Bad News* / C. A. Howells // *Canadian Literature*. – Vancouver: The University of British Columbia. – 2004. – № 183. – P. 92–93
17. Howells C. A. Margaret Atwood’s Dystopian Visions: *The Handmaid’s Tale* and *Oryx and Crake* / C. A. Howells // *The Cambridge Companion to Margaret Atwood* / [Ed. Howells C. A.]. – NY: Cambridge University Press, 2006. – P. 161–176
18. Irshad S., Banerji N. Gender as a Social Construct in Margaret Atwood’s *Oryx and Crake* / S. Irshad, N. Banerji. – India: National Institute of Technology. – Vol. 2. – № 2. – March 2012. – P. 585–594
19. Ku C.H. Of Monster and Man: Transgenics and Transgression in Margaret Atwood’s *Oryx and Crake* / C.H. Ku // *Concentric: Literary and Cultural Studies*. – Ann Arbor: University of Michigan, 2006. – P. 107–33.
20. More T. *Utopia and History of King Richard III* / T. More // *Works of Sir Thomas More*. – Boston: Hilliard, Gray and Co., 1834. – Vol IX. – 320 p.
21. Posner R. A. *The End Is Near* / R. A. Posner // *New Republic*. – 22.09.2003. – P. 31–36

22. Thomas P. L. Reading, Learning, Teaching Atwood / P. L. Thomas. – NY: Peter Lang, 2007. – 146 p.
23. Tolan F. Margaret Atwood: Feminism and Fiction / F. Tolan. – NY: Rodopi B. V., 2007. – 322 p.
24. Wells H. G. A. Modern Utopia / H. G. Wells [Electronic resource]. – 1905. – 254 p. – Mode of Access: <http://www.gutenberg.org/etext/6424>
25. Winterson J. Strange New World / J. Winterson [Electronic resource] // The New York Times. – 17.09.2009. – Mode of Access: http://www.nytimes.com/2009/09/20/books/review/Winterson-t.html?pagewanted=all&_r=0

ПЕРЕЗАВАНТАЖЕНА СВДОМІСТЬ ТА ДИЗОПТИМІЗОВАНЕ ТІЛО (на матеріалі романів Д. Лоджа “Думає” та “Глухота як вирок”)

Оксана УЗЛОВА

Київський національний лінгвістичний університет

У статті розглядаються проблеми репрезентації та трансформації людського тіла і свідомості в романах Девида Лоджа “Глухота як вирок” і “Думає”. Зокрема, досліджуються питання, чи відсторонення від власного тіла та відроза до нього як симулякру зумовлені радикальними змінами у розумінні процесу відтворення людських форм та чи є людське тіло зникаючою, непотрібною оболонкою, що, подібно до машини, позбавлена душі, свідомості та ідентичності. Вибір творів Д. Лоджа “Глухота як вирок” і “Думає” як матеріалу для аналізу зумовлений специфікою авторського переосмислення постгуманістичних ідей, що проявляється через сукупність нарративних, дискурсивних та естетичних параметрів, а також через глибинні семантичні структури на різних рівнях художнього тексту.

Ключові слова: Д. Лодж, тіло, свідомість, віртуальність, постгуманізм.

В статье рассматриваются проблемы репрезентации, а также трансформации человеческого тела и сознания в романах Дэвида Лоджа “Глухота как приговор” и “Думает”. В частности, рассматриваются вопросы, является ли отстранение от собственного тела и возвращение к нему как симулякру последствием глубинных изменений нашего восприятия процесса репродукции человеческих форм, и можно ли рассматривать человеческое тело как исчезающую, ненужную оболочку, которая, подобно машине, лишена души, сознания и идентичности. Выбор произведений Д. Лоджа “Глухота как приговор” и “Думает” в качестве

матеріала для аналізу обусловлен специфікою авторського переосмислення постгуманістических ідей, которое проявляется через совокупность нарративных, дискурсивных и эстетических параметров, а также через глубинные семантические структуры на разных уровнях художественного текста.

Ключевые слова: Д. Лодж, тело, сознание, виртуальность, постгуманизм.

The article tackles the problem of representation and transformation of human body and consciousness in David Lodge’s novels *Deaf Sentence* and *Thinks*. Among other considerations, the paper explores whether the notion of disembodiment or the aversion to human bodies as simulacra arise from profound changes in our understanding of the reproduction of human forms, and whether the human body is vanishing, irrelevant or, interfaced with the machine, an empty shell robbed of what is variously called spirit, consciousness or identity. The choice of David Lodge’s *Deaf Sentence* and *Thinks* as practical ground for research is predetermined by the original transformation of the ideas of posthumanist studies within the narrative, discursive and aesthetic strategies and underlying semantic structures of the texts under consideration.

Key words: D. Lodge, body, consciousness, virtuality, posthumanism.

Сучасні медіа і культурні студії все більше уваги приділяють проблемам втрати людиною самоідентичності та відчуження від “справжнього”, чи “природного”, тіла внаслідок впливу на неї технічних засобів та електронних операційних систем. У 1983 р. Ж. Бодріяр зазначає, що внаслідок цієї взаємодії те, що залишається від нашого тіла, виявляється “покинутим, відчуженим ... просто зайвим і фактично непотрібним у всій своїй розповсюдженості, багатоманітності та складності органів, тканин і функцій” [4, с. 128]. А. Крокер називає період найбухливішого розвитку кібернетичних теорій “пожираючими плоть дев’яностими” [11]. Тяжіння до абсолютизації, притаманне розвитку сучасних постгуманістичних студій, призводить до виникнення низки протиріч. З одного боку, можливість протистояти своїй природі через боротьбу з власним тілом чи навіть часткове зречення останнього робить людину менш вразливою та змінює її онтологічний статус. З іншого боку, отримавши змогу модифікувати свою зовнішню оболонку, людина відчуває кризу самоідентифікації, пов’язану із загостреним сприйняттям власної тілесності, наділеної новими конотаціями.

Сьогодні проблема співвідношення людського і машинного цікавить не лише прихильників теорій віртуальності та постгуманізму, а й сучасних авторів художньої літератури, зокрема британського письменника